

**Komentar in karta: 2/57**  
**SLA V163.01 ‘čebelnjak’**

*Matej Šekli*

## 1. Gradivo

Na karti so predstavljeni leksemi za pomen ‘stavba za čebelne panje’, knj. *čebelnjak* (á). V slovenskih narečjih se zanj najpogosteje pojavljajo številne izpeljanke iz podedovanega psl. leksema \**bъ/bčela* ‘čebela’ z mnogimi glasovnimi različicami, ki so posledica tako regularnih kot neregularnih glasovnih sprememb, in sicer premeta soglasnikov (\**bъ/bčela* > *bəčela* ≥ *čəbela*), redukcij polglasnikov ter soglasniških prilikovanj in onemitev (*bəčela* > \**bčela* > *pčela, fčela, včela, čela* / \**bšela* > *pšela, všela* / *mšela* / *šela* oz. *čəbela* > \**čbela* > *džbela, žbela* / *čəmela* > *čmela, zmela, šmela, šela* / *čvela, čela*), nastanek vrinjenih samoglasnikov (*bučela, bušela, mušela; bečula*). Predvsem zaradi različnih popolnih redukcij razločevanje med prvotnima \**bəčel-* in \**čəbel-* ni vedno nedvoumno. Morfološka analiza je v teh primerih narejena na osnovi stanja v širšem arealu. Poleg avtohtonih tvorb se pogosto kot dvojnično ali celo edino poimenovanje pojavlja tudi leksem *čebelnjak*, prevzet iz knjižnega jezika, ki je lahko delno glasovno prilagojen narečnemu govoru. Tovrstni leksematski prevzemi niso posebej označeni. Poleg osnove \**bъ/bčel-* in njenih različic se pojavljajo še številne izpeljanke iz podedovanega psl. leksema \**ulbъ-ъ* ‘ulj, panj’ ter neizpeljani podedovani psl. leksem \**pъnъ-ъ* ‘panj’. Druga, manj pogosta poimenovanja imajo svojo motivacijo v prostoru, kjer domujejo čebele; sem sodijo na primer podedovana psl. leksema \**sqd-ъ* ‘večja posoda, sod’ in \**koš-ъ* ‘koš’ ter prevzeti leksemi *kašela, kašeta* ‘zabojček, omarica’, *škatla* ‘škatla’ in *huta* ‘koš’.

## 2. Morfološka analiza

**BEČeljak** < \**bъ/bčelak-ъ* ← \**bъ/bčel-a* ‘čebela’ (E ≥ u, Č ≥ š (*bušeljak*) v T076; E ≥ 0, B ≥ f (*fčeljak*) v T370)

**BE//Čelnjak** < \**bъ/bčel-ъn-ak-ъ* (E ≥ u (*bučelnjak*) v T005, T009, T050, T053; E ≥ u, Č ≥ š (*bušelnjak*) v T065, T069, T077; // ≥ l (*belčelnjak*) v T016; B ≥ m, E ≥ u, Č ≥ š (*mušelnjak*) v T064, T074; B ≥ v, E ≥ 0, Č ≥ š (*všelnjak*) v T090; B ≥ f, E ≥ 0 (*fčelnjak*) v T388); B ≥ 0, E ≥ 0 (*čelnjak*) v T008, T335, T354, T379; B ≥ 0, E ≥ 0, Č ≥ š (*šelnjak*) v T090, T092;

**BEČelnik** < \**bъ/bčel-ъn-ik-ъ* (E ≥ u/el (*bučelnik/belčelnik*) v T004; Č ≥ š (*bešelnik*) v T073, T161); B ≥ 0, E ≥ 0, Č ≥ š (*pšelnik*) v T071, T072); B ≥ 0, E ≥ 0 (*čelnik*) v T164, T165, T168, T169, T180, T189, T192, T193, T196; B ≥ 0, E ≥ 0, Č > š (*šelnik*) v T066, T067 (sem najverjetneje sodi tudi *pračé:ynək* v T010 z nepričakovanim vzglasjem)

**BEčelinja//k** < \**bъ/bčel-iń-ak-ъ* ( $E \geq \emptyset$  (*pčelinjak*) v T408; 1.  $E \geq \emptyset$ ,  $B \geq f$  (*fčelinjak*) v T370;  $B \geq \emptyset$ ,  $E \geq \emptyset$  (*čelinjak*) v T291, T362, T363, T366, T369, T378;  $B \geq \emptyset$ ,  $E \geq \emptyset$ ,  $// \geq n$  (*čelinjank*) v T365, T366, T367, T368

**bečElar** < \**bъ/bčel-ar-ъ* ( $E \geq u$  (*bečular*) v T057, T059)

**BEčelavnik** < \**bъ/bčel-a-v-bn-ik-ъ* ( $B \geq \emptyset$ ,  $E \geq \emptyset$  (*čelavnik*) v T061)

**čebeljak** < \**čъbel-ak-ъ* ← \**čъbel-a* ≤ \**bъ/bčel-a* ‘čebela’

**ČEBelnja//k** < \**čъbel-ъń-ak-ъ* ( $\check{C} \geq \check{z}$  (*žebelnjak*) v T148, T411;

$\check{C} \geq \check{z}$  (*žbelnjak*) v T149, T281, T282, T283, T284, T285, T286, T287, T288, T289, T290, T292, T293, T295, T300, T349, T351, T416;  $E \geq \emptyset$ ,  $B \geq m$  (*čmelnjak*) v T383;  $\check{C} \geq \check{s}$ ,  $E \geq \emptyset$ ,  $B \geq m$  (*šmelnjak*) v T094;  $E \geq \emptyset$ ,  $B \geq v$  (*čvelnjak*) v T329, T333, T337, T339;  $E \geq \emptyset$ ,  $B \geq v$ ,  $// \geq n$  (*čvlnjank*) v T338)

**ČEBelnik** < \**čъbel-ъn-ik-ъ* ( $E \geq \emptyset$  (*džbelnik*) v T148, T159;

$\check{C} \geq \check{z} \geq \check{z}$ ,  $E \geq \emptyset$  (*žbelnik*) v T117, T137, T138, T152;  $B \geq m$  (*čemelnik*) v T098;  $\check{C} \geq \check{s}$ ,  $B \geq m$  (*šemelnik*) v T163;  $E \geq \emptyset$ ,  $B \geq v$  (*čvelnik*) v T166, T167)

**ČEbelinja//k** < \**čъbel-iń-ak-ъ* ( $// \geq n$  (*čebelinjank*) v T364;

$\check{C} \geq \check{z}$ ,  $E \geq \emptyset$  (*žbelinjak*) v T409)

**ČEbelnica** < \**čъbel-ъn-ic-a* ( $\check{C} \geq \check{z}$ ,  $E \geq \emptyset$  (*žbelnica*) v T303)

**ČEbelec** < \**čъbel-ъc-ъ* ( $\check{C} \geq \check{z} \geq \check{z}$ ,  $E \geq \emptyset$  (*žbelec*) v T151)

**pri čeBelih** < \**pri čъbel-ix-ъ* ← \**pri* ‘pri’ + \**čъbel-a* ( $B \geq m$  v T086)

**ulj** < \**ulbj-ъ* ‘ulj’, panj’

**uLjnjak** < \**ulbj-ъń-ak-ъ* ( $L \geq r$  v T253)

**uljnik** < \**ulbj-ъn-ik-ъ*

**uljanec** < \**ulbj-ъn-ъc-ъ*

**panj-** < \**pъń-ъ* ‘panj’

**koš** < \**koš-ъ* ‘kos’

**košnica** < \**koš-ъn-ic-a*

**sod** < \**sqd-ъ* ‘večja posoda, sod’

**hišica od bečulov** < \**xyš-ic-a otъ bъ/bčul-ov-ъ* ← \**xyš-ic-a* ‘hišica’ (← \**xyš-a* ‘hiš’) + \**otъ* ‘od’ + \**bъ/bčel-a* ‘čebela’

**čebelni vrt** < \**čъbel-ъn-ъ-j-ъ v(ъrt)-ъ* ← \**čъbel-a* (≤ \**bъ/bčel-a* ‘čebela’) + \**v(ъrt)-ъ* ‘vrt’ (← rom. \**ortu* < lat. *hortus* ‘vrt’)

**kaptar** < \**(kaptar)-ъ* ← madž. *kaptár* ‘čebelnjak’

**kašela od čel** < \**(kašel)-a otъ bъ/bčel-ъ* ← \**(kašel)-a* (← furl. *cassele* ‘zabojček, omarica’) + \**otъ* ‘od’ + \**bъ/bčel-a* ‘čebela’ (\**bъ/b* ≥ ∅)

**kašeta** < \**(kašet)-a* ← it. *cassetta*, furl. *cassete* ‘zabojček, omarica’

**binenhavs** < \**(binenhavs)-ъ* ← nem. *Binenehaus* ‘čebelnjak’

**košar** < *(košar)-ъ* ← madž. *kosár* ‘košara’

**(bečelen) košar (za roj)** < \**bъ/bčel-ъn-ъ* (*košar*-*ъ*) *za roj-ъ* ← \**bъ/bčel-a* ‘čebela’ + \**(košar)-ъ* + \**za* ‘za’ + \**roj-ъ* ‘roj’

**škatla** < \*(škatl)-a ← it. *scatola* ‘škatla’

**pajnhiten** < \*(pajnhitn)-Ø, nejasno, verjetno v povezavi z nem. *Biene* ‘čebela’ in nem. *Hütte* ‘koča, bajta’, -n- je verjetno bav. nem. (prim. nem. *Kirche* : bav. nem. *Kirchen* ‘(ena) cerkev’)

**čebelova huta** < \*č̄bel-ov-a (*xut*)-a ← \*č̄bel-a (≤ \*bъ/bčel-a ‘čebela’) + \*(*xut*)-a (← stvnem. *hutt(e)a*, svnm *hütte* ‘koča, šotor’ (> nem. *Hütte* ‘koča, bajta’))

### 3. Posebnosti kartiranja

Zaradi velike diferenciacije izpeljank iz psl. \*bъ/bčela so v nasprotju z načeli besedotvorno-besedoslovnih kart z dvema različnima znakoma kartirane izpeljanke iz prvotnega slov. \*bəčel- (*pčel-*, *fčel-*, *včel-*, *čel-*; *pšel-*, *všel-*, *mšel-*, *šel-*; *bučel-*, *bušel-*, *mušel-*, *bečul-*) in po neregularnem premetu nastalega \*čəbel- (*džbel-*, *žbel-*; *čmel-*, *žmel-*, *šmel-*, *šel-*; *čvel-*, *čel-*).

Kot enkratnice so kartirani leksemi *sod* v T022, *hišica od bečulov* v T056, *kašela od čel* v T060, *BEčelavnik* v T061, *pri čeBelih* v T086, *kašeta* v T121, *čebelec* v T151, *čebelni vrt* v T358, *binenhavs* v T360, *(bečelen) košar (za roj)* v T404, *pajnhiten* in *čebelova huta* v T415.

Kot enkratnica s ČEbel- je kartiran leksem *čebelec* v T151.

Kot enkratna predložna zveza s čeBel- je kartiran odgovor *pri čebelih* V T086.

Kot enkratnica z ulj- je kartiran leksem *uljanec* v T119.

Kot enkratnica s koš- je kartiran leksem *košnica* v T410.

Kot tretji in nadaljni odgovor so z znakom za komentar kartirani leksemi *čebelnjak* v T085, T097, T117, T176, T410 in T415, *čebeljak* v T155, T176 in T370, *bečelinjak* v T370, *koš* in *škatla* v T377 ter *ulnjak* v T381.

### 4. Uporabljena dodatna literatura

Atelšek 2013; Atelšek 2014

### 5. Primerjaj

SLA: V201.01 *čebela*; OLA: 331; ALE: 344; SDLA-SI II: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: 163; ÚMNyA: 75 *čebela*

### 6. Etnološka osvetlitev

Čebelnjak je večinoma lesena, delno tudi zidana samostojna stavba za čebelne panje, ponekod z dodanim prostorom in opremo za točenje medu. Čebelnjake so začeli postavljati na fevdalnih posestvih v drugi polovici 17. stoletja, na kmetijah v drugi polovici 18. stoletja. Prej so čebelne panje splošno postavljali pod napušč drugih poslopij, včasih pod zasilne strešice ali kar na prosto. Čebelnjake so gradili največ na osrednjem in severnem Kranjskem, na Koroškem in na severozahodnem Štajerskem. To so bile lesene stavbe z nesomerno ali somerno dvokapno streho in odprtim pročeljem, v katerem so stali panji na policah ali zloženi drug na drugem. Na enem stranskem pročelju so bila postavljena vrata, na drugem navadno okno za

osvetljevanje notranjosti. Oblik čebelnjakov je več, najbolj se razlikujejo po obliku strehe in pa vrsti panjev. Nizki panji imajo končne deščice (panjske končnice) z vhodom za čebele navadno okrašene z različnimi motivi, pogosto so označeni z letnicami, kar je podlaga za datiranje starosti panjev in čebelnjakov. Poleg panjev so pogosto okrašeni tudi čebelnjaki, bodisi z napisi ali izrezljanimi deščicami. V severovzhodni Sloveniji so bili še do 80. let 20. stoletja ohranjeni leseni, bolj odprti čebelnjaki s policami, kamor so postavljalni iz slame spletene *košnice*, *koše*. Konstrukcijsko zanimiv primer je idrijski meščanski čebelnjak, ki je bil zgrajen leta 1925 na željo znamenitega idrijskega trgovca s čipkami Pavla Lapajneta.

Prim.: Bukovec 1958; Mihelič 1970; SEL 2004

## 7. Skica

